

ŽIVA KULTURNA DEDIŠČINA SLOVENIJE

Govori ob Čabranki in zgornji Kolpi

Ime: Govori ob Čabranki in zgornji Kolpi

Sinonim: Narečja

Zvrst: Ustno izročilo in ljudsko slovstvo

Podzvrst: Narečja

Predmetna oznaka: Narečni govor

Lokacija: Naselja v občini Osilnica, naselje Babno Polje v občini Loška dolina, naselja Stari Kot in Novi Kot, Lazec, Podpreska, Draga, Srednja vas, Trava, Podplanina, Pungert in Črni Potok v občini Loški Potok.

Nosilec izročila, znanja ali dejavnosti: Nosilci govornega izročila so večinoma prebivalci z obeh strani slovensko-hrvaške meje – domačini tega območja in civilna združenja, ki se ukvarjajo s kulturno dediščino: **Etnološka zbirka Palčava šiša, Plešce** (Ulica A. Muhvića 28), Hrvaška: trenutno edina stalna predstavitev narečja z avdio in video gradivom; avdio in video snemanja narečnega gradiva, narečne prireditve (tradicionalni vaški sejem v Pleščih z edino kulturno prireditvijo povsem v narečju, etnološke delavnice ...); stična oseba Marko Smole (Stanežiče 34b, Ljubljana-Šentvid, smole.marko@gmail.com, tel. 041 744828). **Društvo Osilniška dolina** (Grintovec 6, 1337 Osilnica): skrb za ohranjanje narečja, izdajanje društvenega glasila s prispevki o zgodovini in ljudskem slovstvu, posamične narečne prireditve, med njimi »Petruvu« v Osilnici; stična oseba prof. Jože Ožura, jozura@gmail.com. **KD Kontra kiča, Babno Polje** (Babno polje 76, 1386 Stari trg pri Ložu): vsako leto organizira mini turnejo poezije, ki je v večini narečna poezija tega območja, pripravljajo album narečnih pesmi...; stična oseba Sašo Ožbolt (saso.ozbolt@gmail.com). **Slavko Malnar**, Tršće, Hrvaška (slavko.malnar@ri.htnet.hr), raziskovalec-domačin in avtor dveh knjig o obravnavanem govoru, odličen informator o stanju govora in medkrajevnih govornih razlikah.

Geokode lokacije (GPS):

Prostor dediščine: Obmejno območje občin Osilnica (Slovenija) in Čabar (Hrvaška): naselja Hrvatsko, Razloge in Turki (občina Delnice, Hrvaška), slovenska naselja Babno Polje (občina Loška dolina), Stari in Novi Kot, Lazec, Podpreska, Draga, Srednja vas, Trava, Podplanina, Pungert, Črni Potok (občina Loški Potok)

Pristojnosti: jezikoslovje, dialektologija, etnologija

Povezave z ustanovami: Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU, <http://isjfr.zrc-sazu.si/>

Povezave z registri:

Avtorja prijave: Mag. Marko Smole, Stanežiče 34b, 1210 Ljubljana - Šentvid

Opis dediščine

Slovenski dialektologi govore ob Čabranki in zgornji Kolpi opisujejo kot severno in osrednje kostelsko narečje in opozarjajo na njihovo narečno raznorodnost, saj vsebujejo prvine dolenjskega, rovtarskega, gorenjskega in belokranjskega narečja, pa najbrž še katerega, kakor ugotavljajo domači poznavalci. Do mešanja povsem različnih narečnih prvin je prišlo zaradi kolonizacije, ko so se mešali ljudje z območij z različnimi narečnimi značilnostmi. Kolonizacija in priseljevanje sta bili posledici srednjeveške opustelosti krajev in predvsem poznejšega železarjenja in graditve cestnih povezav. Ime »govori ob Čabranki in zgornji Kolpi« je uporabljeno, ker je ugotovljeno, da se nosilci govorov ne istijo z uradnim poimenovanjem, tj. »kostelski govori«.

Območje obravnavanih govorov se v večini sklada z mejo nekdanjega kočevskega gospostva do 16. stoletja, katerega v tem delu za razloček od osrednje Kočevske, večinoma niso poseljevali kočevski Nemci. Po mnenju raziskovalcev so na razvoj narečja najmočneje vplivali govori z različnih območij Kranjske, nato govor kočevskih Nemcev, ki so ta prostor naselili v 13. in 14. stoletju, in v manjši meri govori priseljencev iz hrvaških in drugih krajev. Gre za precej odmaknjeno, vendar povezano območje, pozneje razdeljeno med Kranjsko in Hrvaško, kjer se je narečje z določenimi krajevnimi razločki navkljub slovenskim in hrvaškim šolam med domačim prebivalstvom na obeh straneh meje ohranilo vse do današnjih dni.

V narečju je izdano nekaj knjig in pesmi, z literarnega področja je najpomembnejši pisec Zlatko Pochobrasky iz Čabra (pesmi, prozna besedila, roman, dramska besedila). Objavljenih je tudi več krajših narečnih besedil in pesmi večjega števila drugih avtorjev. Med raziskovalci je pomemben Slavko Malnar iz Trstja (Tršće, Hrvaška), ki je o govoru izdal dve knjigi: *Pamejnek* (Čabar, Matica Hrvatska, 2002), in *Rječnik govora čabarskog kraja* (Čabar, Matica Hrvatska, 2008), v katerih je zapisal rabo besed in besednih zvez ter zbral približno 12.000 v govoru rabljenih besed. Ukvarja se tudi z zgodovino območja. Za uporabo govora v glasbi je pomemben Matija Turk iz Črnega Potoka, ki kot kantavtor z narečnimi besedili v svojih pesmih opozarja na probleme in značilnosti domačega okolja čabranske doline.

Ljudski junak, s katerim se istijo prebivalci na obeh straneh državne meje, je Peter Klepec. O njem na tem območju obstajajo različne krajše zgodbe. Povezuje jih sporočilo o njegovi nadnaravni moči, ki jo je uporabljal, da je iz krajev odgnal sovražnike in da je pomagal potrebnim pomoči. Območje zgornje kolpske in spodnjega dela čabranske doline z okolico Svete Gore domačini imenujejo dežela Petra Klepca.

Dialektolog Tine Logar je značilnosti govora na obravnavanem območju opisal pod govorom Babnega Polja v okviru dolenjskega narečja: »najstarejša glasovna plast v njej je Dolenjska. Dolenjski so v njej zastopniki za psl. *ě*; padajoči *o*; *e* *ę*; rastoči *o* *o* in *a* v slovenskih dolgih zlogih (*e*: *i*, *u*, *iə*, *uə* in *ǎ*), pri čemer so nekateri dolenjski refleksi doživeli manjše nadaljnje spremembe (*ie*>*iə*; *ou*>*uə*; *u*:<*ǎ*:>*u*). Rovitarske prvine so: skrajšanje *i*:*u*:>*i*/*u*; zastopnika za t.i. sekundarno (kasneje) poudarjena *e*/*o* v tipih *sest'ra/ko'sa*, namreč *je/wa*; *ǎ*>*o*; *r*>*or*; *akanje*. Gorenjsko je švapanje (*la*>*wa*). Belokranjske narečne prvine pa so premik poudarka z dolgega padajočega končnega zloga za en zlog nazaj proti začetku besede (*'lědi*: *'taku*; z *g'naja* in *m'wadi*); oblika tipa *'jěmi*<*ime*: s čistim končnim *i* iz starejšega diftonga *iə*; *w*>*v*/*f*; *-m*>*-n* in morebiti še katera.«

Enake značilnosti je isti avtor v prispevku za *Enciklopedijo Slovenije* pripisal tudi osilniškemu govoru, tu v okviru belokranjsko-obkolpskih govorov.

Govori ob Čabranki in zgornji Kolpi se na tem območju ločijo v nekaterih podrobnostih glede na kulturnozgodovinske in ekonomske povezave posamičnih krajev s soseščino v preteklih stoletjih, v neposredni bližini pa je bil tudi nekdanji nemški jezikovni otok na Kočevskem.

Govori so podvrženi vplivu jezikov medijev (knjižni slovenščina in hrvaščina), vplivu priseljencev z drugih območij, odseljivanju avtohtonega prebivalstva in spreminjanju življenjskega sloga njegovih nosilcev. Kljub vsemu se tudi večina mlajših domačinov močno isti z govornim izročilom svojega kraja in je zato ta govor še vedno v veliki meri jezik njihovega vsakdanjega sporazumevanja. K ohranjanju govora prispeva tudi njegovo uveljavljanje na kulturnih prireditvah in z dejavnostmi navedenih nosilcev in drugih ustanov na obeh straneh meje. Pri tem imata med mlajšimi pomembno vlogo predvsem gimnazija in osnovna šola v Čabru na Hrvaškem.

Govori se prenašajo v družinah s staršev na otroke in so še v rabi v vsakdanjem sporazumevanju domačinov, tako med starejšimi kot tudi mladimi in najmlajšimi. Ohranjajo se z živo rabo.

V produkciji hrvaške televizije je bil posnet film o velikonočni šegi trkanja jajc v Prezidu in Babnem Polju ter več ur video in avdio etnološkega gradiva v okviru dejavnosti Etnološke zbirke Palčava šiša, Plešce. Gradivo je bilo predstavljeno v različnih krajih na tem območju, na Dnevih etnografskega filma v Ljubljani in v Delnicah.

V narečju nastopa dramska skupina Srednje šole Čabar po besedilih Pochobraskyja, organizirajo se večeri narečne poezije in vsakoletne narečne prireditve, na katerih nosilci predstavljajo in združujejo ustvarjalce s skupnega govornega območja.

K ohranjanju narečja v zadnjih letih v veliki meri pripomore potreba po identiteti avtohtonega prebivalstva, ki se posebej v zadnjih dveh desetletjih močno isti s svojim narečjem. Narečje dobiva

prostor tudi na javnih prireditvah, povezanih s kulturno dediščino, npr. v osnovnih šolah in predvsem v srednji šoli v Čabru, kjer je še dovolj domačih intelektualcev, ki živijo doma. Z različnimi projekti spodbujajo ustvarjanje v narečju, v Čabru imajo tudi dejavno srednješolsko dramsko skupino, ki je v narečju igrala v raznih krajih na Hrvaškem in v Sloveniji. Žal pa sta za celotno območje na obeh straneh meje značilna izseljevanje in staranje prebivalstva.

Način varovanja bi moral spodbujati spoznavanje in raziskovanje govora, ustvarjanje v govoru na različnih področjih, možnosti javnih predstavitev v medijih in na prireditvah ter vključevanje prek drugih etnoloških vsebin v različne turistične programe. V vseh segmentih bi morali na območju spodbujati čezmejno sodelovanje.

Raba govorov ob Čabranki in zgornji Kolpi kot del nesnovne kulturne dediščine območja ima velik pomen za kakovostno vsakdanje življenje in komuniciranje. Velik je tudi njihov pomen v povezavi s pisno in govorno rabo obeh knjižnih jezikov in v umetnosti. Raba govorov spodbuja pisanje narečne poezije, proznih in dramskih besedil in z njo povezane poustvarjalne dejavnosti (npr. dramske predstave, narečne popevke in pripovedništvo). Narečni govori so vključeni v muzejsko dejavnost in so predmet dialektološkega in etnološkega preučevanja. Govori ob Čabranki in zgornji Kolpi so del kulturne dediščine, s katero se istovetijo pripadniki dveh sosednjih nacij. Njihovo ohranjanje spodbuja sodelovanje domačinov z obeh strani meje.

Priloge:

Bibliografija in filmografija

Lipovec, Albinca, Benedik, Francka (1981), *Fonološki opis govora vasi Babno Polje*. Sarajevo (Fonološki zapisi. OLA; 13)

Logar, Tine (1975), *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Logar, Tine (1987), Belokranjsko-obkolpski govori. V: *Enciklopedija Slovenije 1*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Logar, Tine (1996), *Dialektološke in jezikovno zgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Malnar, Slavko (2002), *Pamejnek – govor u čabarskom kraju*. Čabar – Rijeka: Matica Hrvatska.

Malnar, Slavko (2008), *Rječnik govora čabarskog kraja*. Čabar: Matica Hrvatska.

Muhvič, Tanja (2009), *Somatski frazemi v govoru vasi Hrvatsko pri Osilnici*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Primc, Jože (1977), *Okamneli mož*. Ljubljana: Kmečki glas (Glasovi; 15).

Video

»Ko smo ble muade, je buo tok na Plešceh...« Produkcija Etnološka zbirka Palčava šiša, 2006-2009. Raziskava Marko Smole, kamera Alen Leš, Marko Smole, montaža in režija Marko Smole. 38'.

Avdio

CD h knjigi Primc, Jože (1977), *Okamneli mož*. Ljubljana: Kmečki glas, 1977 (Glasovi; 15).